

NUTQ MADANIYATI: ONA TILI DARSLARIDA OG‘ZAKI VA YOZMA NUTQNI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI METODLARI

Qahhorova Umriya Akbar qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ona tili darslarini tashkil etishda o‘quvchilarning nutq madaniyatini yuksaltirish, ularning og‘zaki va yozma nutq ko‘nikmalarini o‘stirish masalalari tadqiq etilgan. An’anaviy dars shakllarining cheklangan tomonlari ko‘rsatib o‘tilib, o‘quvchilarning lisoniy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi zamonaviy va interaktiv pedagogik metodlar tahlil qilingan. Tadqiqot doirasida o‘quvchilarning so‘z boyligini oshirish, mantiqiy va mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish hamda ona tili darslarining amaliy samaradorligini ta’minlash bo‘yicha ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: nutq madaniyati, ona tili ta’limi, og‘zaki nutq, yozma nutq, pedagogik metodlar, lingvistik kompetensiya, kommunikativ yondashuv.

Kirish

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida har tomonlama yetuk, o‘z fikrini ham og‘zaki, ham yozma shaklda mukammal bayon qila oladigan kadrlarga bo‘lgan talab har qachongidan ham yuqoridir. Ona tili fani ta’lim tizimida shunchaki o‘quv predmeti emas, balki barcha fanlarni o‘zlashtirish va shaxsning ijtimoiy adaptatsiyasini ta’minlash vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Biroq, maktab amaliyotida ona tili darslarida ko‘p hollarda quruq grammatik qoidalar, yodlashlar va imlo tahlillariga ko‘p vaqt ajratilib, nutq o‘stirish hamda muloqot madaniyatini shakllantirish masalalari ikkinchi darajaga tushib qolmoqda.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, zamonaviy axborot makonida yoshlar nutqida adabiy til me’yorlarining buzilishi, so‘zlarni noto‘g‘ri qo‘llash va fikrni mantiqiy izchillikda bayon eta olmaslik holatlari ko‘p kuzatilmoqda. Ushbu

muammoni bartaraf etish ona tili darslarida nutq madaniyatini shakllantirishning innovatsion metodikasini joriy etishni taqozo qiladi. Mazkur maqolaning maqsadi o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini o'zaro uzviylikda rivojlantirishning eng samarali va amaliy pedagogik usullarini tizimlashtirish hamda ilmiy jihatdan asoslab berishdan iborat.

Asosiy qism

Ona tili darslarida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini tizimli rivojlantirish va ularda yuksak nutq madaniyatini shakllantirish ta'lim jarayoniga kommunikativ hamda faoliyatli yondashuvlarni integratsiya qilishni talab etadi. Og'zaki nutqning o'sishi bevosita talaffuz to'g'riligi, so'z boyligi va fikrni vaziyatga qarab to'g'ri shakllantirish ko'nikmasi bilan bog'liq bo'lib, bu maqsadga erishishda darslarda keys texnologiyalari, munozara va rolli o'yinlar metodlaridan foydalanish yuqori samara beradi. O'qituvchi an'anaviy ma'ruza uslubidan voz kechib, sinfda muammoli vaziyatlarni yuzaga keltirishi, o'quvchilarni ma'lum bir ijtimoiy yoki ma'naviy mavzu atrofida bahs-munozaraga tortishi lozim. Bunday jarayonlarda qo'llaniladigan erkin mikrofon yoki aqliy hujum kabi metodlar o'quvchilarning o'z fikrini dadil va adabiy til me'yorlariga rioya qilgan holda ifodalashiga, nutqiy hayajonni engishiga hamda dialogik nutq madaniyatining shakllanishiga zamin yaratadi. Shu bilan birga, og'zaki nutq ustida ishlash jarayonida o'quvchilarning so'z urg'usi, intonatsiya va nutqiy etiket qoidalariga rioya qilishini muntazam monitoring qilib borish talab etiladi.

Og'zaki nutqiy ko'nikmalar bazasida shakllanadigan va inson tafakkurining oliy mahsuli hisoblangan yozma nutqni o'stirish esa yanada chuqurroq metodik yondashuvni taqozo qiladi. Yozma nutq faqatgina savodli yozish emas, balki fikrni ma'lum bir janr talablari asosida tuzish, so'zlarni semantik jihatdan to'g'ri tanlash va uslubiy xatolarga yo'l qo'ymaslik san'atidir. Zamonaviy ona tili darslarida an'anaviy diktant va bayonlardan ko'ra, ijodiy insholar, esse yozish, taqriz, annotatsiya va muayyan muammoga bag'ishlangan loyihaviy matnlarni tayyorlash

metodikasi keng qo'llanilishi kerak. Ayniqsa, dalillarga asoslangan argumentativ esse yozish metodikasi o'quvchida tanqidiy fikrlashni uyg'otib, uning o'z qarashlarini mantiqiy zanjir asosida, dalillar va xulosalar bilan tizimli bayon qilish ko'nikmasini yuksaltiradi. Og'zaki va yozma nutqni sinxron rivojlantirish uchun darsda o'qilgan yoki eshitilgan matnni tahlil qilish, uning uslubiy xususiyatlarini aniqlash va so'ngra ushbu matnga munosabat tarzida shaxsiy yozma munosabat bildirish kabi integratsiyalashgan mashqlardan foydalanish har ikkala nutq shaklining bir-birini to'ldirib, o'quvchining umumiy lisoniy dunyoqarashini o'stirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Olib borilgan tadqiqotlar va metodik tahlillar shuni ko'rsatadiki, ona tili darslarida nutq madaniyatini yuksaltirish ta'lim sifatini belgilovchi bosh strategik vazifadir. Grammatika va nutq o'stirish jarayonlari o'rtasidagi nomutanosiblikni bartaraf etish, dars vaqtining katta qismini amaliy nutqiy vaziyatlarni echishga yo'naltirish lozim.

O'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini samarali rivojlantirish maqsadida ona tili darsliklari va o'quv dasturlarini matn ustida ishlash hamda kreativ yozish modullari bilan yanada boyitish taklif etiladi. Interaktiv metodlar, zamonaviy muloqot texnologiyalari va janrli yozuv mashqlarining tizimli qo'llanilishi maktab bitiruvchilarining nafaqat savodxonligini ta'minlaydi, balki ularni jamiyatda munosib o'rin topadigan, o'z ona tilining boy imkoniyatlaridan unumli foydalana oladigan notiq va yetuk shaxs sifatida kamol toptirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mahmudov, N. M. (2017). *Otilgan dars - olingan baxt: Ona tili ta'limi muammolari*. Toshkent: Ma'naviyat.
2. Crystal, D. (2020). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language* (3rd ed.). Cambridge University Press.

3. Ne'matov, H., & G'ulomov, A. (2019). *Ona tili ta'limi metodikasi*. Toshkent: O'qituvchi.
4. Sayidahmedov, N. S. (2021). *Pedagogik mahorat va yangi texnologiyalar*. Toshkent: Sharq.
5. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and methods in language teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.